

Krik Krak

herkomst en Geschiedenis

Krik Krak kan onder dezelfde noemer geplaatst worden als het lantaarnzingen in Dessel, Mol-Achterbos en Mol-Ezaart. Met zelfgemaakte lampionnen gaan de kinderen van Retie op stap door het centrum, opnieuw op het einde van september. Toch erkennen wij Krik Krak als een zelfstandige traditie. Dit heeft twee redenen. In eerste instantie is Krik Krak recent uitgegroeid tot een volksfeest waarvan de lantaarnstoet slechts deel uitmaakt. Daarnaast verschilt deze traditie met het Kaarsje in Lantaarn zingen door het liedje dat gezongen wordt: *krikerak djoelala, djoelala krikerak...* Veel van de informatie die in dit dossier is opgenomen keert terug in het dossier van Kaarsje in lantaarn.

1. De kalender anders bekeken

Wanneer men de bedelzangtradities aandachtig bestudeerd moet men altijd rekening houden met één primair element: de kalender. De Westerse maatschappij baseert zich voor het berekenen van dagen, maanden en jaren op de stand van de zon. Hiermee verschillen wij van andere culturen die gebruik maken van de maan (de Joodse en de Islamitische kalender) of een combinatie van zon en maanstand (Chinese kalender). Door het benutten van een zonnekalender verbinden wij onze (feest)dagen automatisch aan de seizoenen. Dit vinden wij bijvoorbeeld niet terug bij de Islam waar de vastenmaand Ramadan op elk moment van het jaar, zij het zomer of winter, kan vallen. Het belang van dit gegeven is onschatbaar voor het correct begrijpen van onze tradities.

Omdat de zonnekalender samenloopt met de agrarische en weerkundige cyclus van het jaar is het mogelijk om christelijke feestdagen te verbinden met typische elementen van de seizoenen. Zo vallen de kerstdagen rond de winterzonnepunt, het moment waarop de zon terugkeert en de dagen langer worden. De verbinding van een belangrijke feestdag met hoogtepunten uit de zonnecyclus is echter geen uitvinding van het Christendom.. Ook de Romeinen maakten al gebruik van de zonnekalender en plaatsten hun significante feestmomenten op en rond zon-cyclische hoogdagen. Ook de Germanen kenden soortgelijke feestdagen. Grofweg kan gezegd worden dat elke sedentaire samenlevingsvorm (uit het verleden of het heden) gebruik maakte van ankerpunten in de verschillende seizoenen. Deze lotsdagen gingen vaak gepaard met uitbundige festiviteiten. De vieringen rond oogst-, pluk-, zaai- en slachtmomenten kunnen bijna universeel menselijk genoemd

worden. Dit is uiterst belangrijk want op deze manier wordt er erkend dat deze vieringen als fundament dienen voor latere festiviteiten, nog voor de symbolische, religieuze en magische connotatie hieraan gehecht wordt.

Het christendom maakte handig gebruik van deze elementen en componeerde zijn eigen kalender, gebaseerd op de belangrijke momenten uit het leven van Jezus Christus (geboorte en dood). Andere dagen werden dan weer gekoppeld aan het leven van Maria (Maria Lichtmis, Maria Hemelvaart) of heiligen (Sint Maarten, Sinterklaas,...). Hierbij moet wel opgemerkt worden dat voor de christelijke bevolking uit onze streken het verband tussen religieuze feestdagen en heidense vieringen (zij het Romeins of Germaans) niet bestond. Het waren voor hen door en door godsdienstige hoogdagen, pas vanaf het einde van de 19de eeuw beginnen wetenschappers te wijzen op de pre-christelijke elementen.

Voor Krik Krak is dit interessante informatie. Ook deze traditie vindt plaats op een belangrijk moment binnen de agrarische kalender en de zonnekalender. Rond het einde van september (21-23ste) vindt jaarlijks de herfstequinox plaats. Dit is het moment dat de zon loodrecht op de evenaar staat en de dag even lang duurt als de nacht. Vanaf dit tijdstip wordt de zomer vaarwel gezegd en de herfst verwelkomd. Hiernaast eindigen ook rond deze periode de zomerse agrarische activiteiten. In de Kempen was dit een zeker feit. Door de arme ondergrond was het meestal niet mogelijk om de maanden na september nog profijt uit de oogst te halen. Vele streken kennen nog een productieve oktobermaand met de druiventeelt. Voor de Kempen sloot het seizoen echter op het einde van september.

In het Kempenland ging dit vaak gepaard met gezellige aangelegden zoals volksfeesten en kermissen. Die werden niet speciaal opgedragen aan een heilige of een religieus hoogtepunt maar toch waren enkele christelijke kenmerken aanwezig. Zo wordt op het einde van de maand (29 september) Michaelmis gevierd, het feest ter ere van Sint-Michael en alle aartsengelen. Hier wordt vaak verwezen naar licht en kaarsen aangezien Michael als engel de duistere Lucifer versloeg. Opmerkelijk is ook dat Michaelmis 40 dagen voor Sint-Maarten valt (11 november). Veertig is een heilig getal in het christendom, denk maar aan Noah die 40 dagen en nachten met zijn ark rondobberde of de 40 dagen van vasten voor Pasen (quadragesima = 40 dagen). Vroeger kenden wij meerdere periodes van vasten. Dit kun je ook nog terugvinden in de Orthodoxe kerk. Vanaf het einde van september (Michaelmis) kunnen de dagen ingedeeld worden als 2 periodes van 40 dagen met in het midden Sint-Maarten en op het einde Kerstmis. Dit cyclisch denken in tijdspannes van 40 dagen is kenmerkend voor de christelijke kalender.

Geschreven bronnen over Krik Krak zijn uiterst schaars. Dit hoeft echter niet problematisch te zijn. Wanneer gekeken wordt naar vergelijkbare tradities uit de naburige gemeentes kan een aanneembare hypothese gevormd worden. In eerste instantie denken we aan de “Kaarsje in de lantaarn” traditie in Dessel en Mol-Ezaart. Dit kent een lange geschiedenis die nauw verbonden is met het ontstaan van de lichtstoeten in Mol. Hieronder wordt de historie kort samengevat.

De jaarlijkse festiviteiten in Mol-Ginderbuiten gaan minstens 3 eeuwen terug. Daar werd in het begin van de 18de eeuw een kapel gebouwd voor de heilige Carolus Borromeus. Op zijn feestdag, 4 november, werd een mis opgedragen. Deze dag wijzigde al snel wanneer in 1739 gekozen werd om op de laatste zondag van september, de wijdingsdag van de kapel, een viering te organiseren. Deze gezongen mis van Ginderbuiten trok al snel veel volk en werd zelfs populairder dan de mis in de Sint-Pieter- en Paulkerk van Mol-centrum. De toenmalige pastoor Van Dongen verbood dan ook in 1791 elke activiteit te Ginderbuiten. Maar de mensen uit het gehucht bleven rustig doorfeesten, de gezongen mis was immers uitgegroeid tot een heuse kermis. Een goede honderd jaar later zou die uitgroeien tot een van bekendste Molse exportproducten: de lichtstoet. Vooraleer de lichtstoet een officieel karakter kreeg werden er al fakkeltochten en lampionstoeten georganiseerd in de straten van Ginderbuiten en de Rozenberg. Kinderen trokken er toen op uit met uitgeholde bieten waar een vetkaarsje in brandde. De truc was om de wand van de biet zo dun mogelijk te maken zodat ze doorschijnend werd. De lantaarntjes hadden dus enkel 1 holte bovenaan. Tijdens de optocht van de kinderen zongen zij ook. Het is echter wel een ander lied dan hetgeen vandaag nog gezongen wordt in Dessel, Mol-Achterbos en Mol-Ezaart.

In Achterbos, een aanpalend gehucht van Mol, gingen de kinderen ook rond met lampionnen. Vanaf 1900 werd hier “Kaarsje in Lantaarn” gezongen, eerst in een stoet en vanaf WOII van deur tot deur. Omdat deze traditie in ongebruik geraakte in de jaren 1960 werd in 1978 het kaarsjeszingen geherintroduceerd, opnieuw volgens het stoetconcept. Dit bleek bijzonder populair te zijn bij de lokale bevolking, tot 600 kinderen trokken door de straten van Achterbos. Dankzij deze nieuwe impuls bleef het gebruik nog enkele jaren bestaan maar in de jaren 1990 verdween het uit het straatbeeld. Tegenwoordig wordt het Kaarsjeszingen nog verdergezet in de vorm van een stoet of een griezelspel door Gidsen van Achterbos. Jaarlijks op het einde van oktober bezoekt de voormalige pastoor van Achterbos de jongeren. Hij deelt dan snoepjes uit aan alle kinderen wanneer zij het liedje gezongen hebben.

Achterbos en Ginderbuiten waren zeker niet de enige plaatsen waar op het einde van september werd rondgegaan. Ook in Dessel, Ginderbroek en op de Rozenberg gingen de kinderen rond. Het is evenwel niet duidelijk hoe lang dat deze tradities bestaan hebben.

2. Licht, lantaarn en fin d'été feesten over heel de wereld

Verschillende culturen over heel de wereld sluiten de zomer op een feestelijke manier af. Meestal gebeurt dit met terugkerende elementen zoals lantaarns en licht. Al deze tradities kunnen via deze kenmerken aan elkaar gelinkt worden. Hieronder volgt een bloemlezing van gebruiken die nauw verwant zijn met het lantaarnzingen uit de Kempen.

Halloween

Tegenwoordig associëren wij Halloween met spoken, monsters en heksen. Dat is ooit anders geweest. Net zoals bij vele gebruiken kent deze traditie een lange en onzekere ontwikkelingsgeschiedenis. Vaak wordt verwezen naar het Keltische feest *Sambain* als oorsprong van de Halloweenvieringen. *Sambain* geldt als het Keltische oudjaar. Op 1 november eindigde voor hen het oogstseizoen en tevens ook het volledig kalenderjaar. Dit werd uitbundig gevierd met vreugdevuren en braspartijen. *Sambain* werd met de komst van de katholieken gechristianiseerd. De festiviteiten waren voortaan onlosmakelijk verbonden met de Allerheiligenvieringen, een feestdag die sinds de 7de eeuw deel uitmaakte van de christelijke kalender. Zo kennen wij nu de naam Halloween, wat eigenlijk een verbastering is van *All Hallows' Even*, de avond voor Allerheiligen. Het moderne Halloween verbindt zich veel sterker met het griezel- en schrikelement van de traditie. Toch zit in de kern van deze traditie elementen die aanleunen bij onze lokale gebruiken.

Belangrijke kenmerken uit het lantaarnzingen vinden we terug in de Halloweenvieringen vanaf de 16de eeuw: het bedelzingen van deur tot deur (trick or treat), het gebruiken van lantaarns (vroeger rapen of bieten, nu pompoenen) en licht als belangrijk element in de festiviteiten.

In de k.ERF regio wordt Halloween tegenwoordig stevig gevierd. Een goed voorbeeld is “Griezelbuiten” een jaarlijks evenement dat georganiseerd wordt in het Molse gehucht Ginderbuiten. Deze spook- en griezeltocht is een samenwerking van vijf wijken. innen dit parcours zijn dit jaar alle straten autovrij gemaakt. De bezoekers kunnen er terecht om de versierde huizen te bekijken, de verschillende drank-en eettentjes ingericht door de wijken en de deelnemende groepen. Retie daarentegen organiseert jaarlijks een Halloweennight, een heuse griezelshow in het

cultureel centrum Den Dries. In sommige gehuchten uit de k.ERF regio begint het bedelzangaspect van de Halloweenvieringen ook zijn opmars te maken. . Zo gaan jaarlijks zo'n 150 kinderen zingen in het Geelse Holven.

Sint-Maarten

11 november is de officiële feestdag van Martinus van Tours. Op vele plaatsen in Vlaanderen is deze heilige bijzonder populair. In sommige regio's heeft hij de plaats van Sinterklaas ingenomen en doet hij dienst als geschenk- of geefheilige. Rond Mechelen en andere streken gaan de kinderen dan weer bedelzingen op Sint-Maarten. Dit gebeurt vandaag ook nog in Retie. 11 november gold vaak als officiële feestdag waar het oogstseizoen werd afgesloten. Op deze dag werden grote vuren ontstoken en kon de bevolking aanschuiven aan een feesttafel. Opnieuw zou de kern van deze vieringen teruggaan op heidense rituelen die later verchristelijkt werden, al kan hier niets met zekerheid over gezegd worden. In de k.ERF regio vind je nog Sint-Maartensvuren terug in Retie, Dessel en Mol-Wezel. Voor meer informatie over de relatie tussen Sint-Maarten en de vroegere oogstfeesten kan u altijd terecht op de deelpagina van 'Sint-Maarten' op deze website.

Sint-Lucia

Het feest van Sint-Lucia valt later in het jaar, op 13 december. Vanwege zijn speciale relatie met het element 'licht' is het toch waard om deze traditie kort te bespreken. Het Luciafeest is vooral populair in de Scandinavische landen, met Zweden als koploper. Op deze dag worden verschillende festiviteiten georganiseerd ter ere van de heilige Lucia. In de meeste dorpen wordt een jong meisje uitverkoren tot Lucia en speciale broden of koeken worden gebakken. Ook worden er lichtoptochten georganiseerd. Stoeten van meisjes of jonge vrouwen dragen kaarsjes in hun handen (de uitverkoren 'Lucia' op haar hoofd). Tijdens de vieringen zingen zij typische Lucialiederden. De relatie met 'licht' is eenvoudig te achterhalen. De naam Lucia is afgeleid het Latijnse *lux*, dat licht betekent. In de oude, juliaanse kalender was 13 december de kortste dag van het jaar. Hiermee kan ook een link gelegd worden naar de midwinterfeesten of Julfeesten die onder de tradities 'Driekoningen' en 'Nieuwjaarke Zoete' op deze website uitvoerig beschreven staan. Bovenal blijven de festiviteiten rond Sint-Lucia een ode aan het licht dat op het einde van de winter zal wederkeren.

Krik Krak in de k.ERF regio

1. Krik Krak vroeger

Ook bij de Krik Krak festiviteiten gingen de kinderen vroeger rond met uitgeholde bieten. Op de laatste zondag van september trokken zij door te straten. Die voormiddag waren zij bezig met het uitholen van de bieten of rapen. Allerhande tekeningen en versieringen werden in de groentes aangebracht. 's Avonds werden ze dan meegenomen in de stoet. Ook hier zijn deze nu vervangen door papieren lampionnen. Of dat vroeger van deur tot deur gezongen werd is niet helemaal duidelijk. Zeker is wel dat de kinderen vandaag de dag op het einde van de wandeling een Krik Krak koek krijgen. Deze koek heeft de vorm van een mannetje en is gebakken met rozijnen door de lokale bakkers.

De Retiese volkskundige René Stappaerts spreekt in zijn boek "De lozie" over Krik Krak. Zijn beschrijving geeft ons een goed beeld van hoe de festiviteiten rond Krik Krak er ooit moeten hebben uitgezien.

Al vele jaren komen op de tweede zondag na de kermis een groot aantal kinderen voor het gemeentehuis samen om er krikkrak te zingen. Heel wat volwassenen komen hun kinderen daarbij aanmoedigen. Toen er nog geen elektrische verlichting was en alleen in de onmiddellijke omgeving van de markt hooguit een tiental gaslantaarns brandden, waardoor het bijna overal donker bleef, gebeurde het krikkrak-zingen in een heel andere sfeer. De kinderen gingen dan ook niet ver van huis weg. Hun zelfgemaakte krikkrakken of het simple opplooibare lampionnetje, schamel verlicht met een bang kaarsje, kwamen toen veel beter tot hun recht. De burens namen de tijd om te zien hoe kunstig de kinderen van een een kartonnen doos een verlicht huis of van een biet een spookachtig mensenhoofd hadden gemaakt. Zo'n biet uithalen was niet gemakkelijk en duurde een tijd. Hiervoor werd een dikke biet uitgekozen, liefst een rode. De kop werd eraf gesneden en met een lepel werd voorzichtig het vlees uit de twee stukken gekrabd. De wand moest zo dun mogelijk worden en onderaan moest een stevige bodem overblijven om de krikkrak op een stok te kunnen vastzetten. En aan welke kant pasten ogen, neus en mond best?

Bij valavond werden de kaarsjes aangestoken en groepjes van vijf tot tien jongens en meisjes gingen zingend het straat op...Na enige tijd raakten de kaarsjes opgebrand, schoot er een lampionnetje in brand of viel de biet door een verkeerde beweging van de stok. Dan was het uit met de pret. Als de ouders vonden dat het lang genoeg had geduurd, ging iedereen naar huis en werd de straat weer donker en leeg.¹

---

¹ René Stappaerts, *De lozie, uit het leven van een Kempens boerndorp tussen 1900 en 1930*, Turnhout, 1994: 156-157.

René Stappaerts geeft in bovenstaande omschrijving van deze traditie al een duiding voor de betekenis van het woord Krikkrak. Krik Krak is een andere benaming voor een eenvoudige en zelfgemaakte lantaarn of lampion. Etymologisch stamt Krik Krak af van woorden die zaken omschrijven als: aftands, bouwvallig, gammel of niet degelijk. Denk hierbij maar Krakkemikkig, krikkemikkig of krakkemikkelig. Zo verwijst Krik Krak in principe naar de eenvoudige, vaak amateuristische en aftandse kwaliteit van de zelfgemaakte lantaarns. In zekere zin is dit logisch. De lampionnen die jaarlijks gemaakt werden voor Krik Krak dienden maar voor eenmalig gebruik. Als de lantaarns de optocht al overleefden, vele van hen sneuvelden tijdens de wandeling al, belandden zij onherroepelijk in de vuilnisbak. De bieten lampionnen vergingen toch en de papieren lantaarns waren niet eens waterbestendig.

Een andere beschrijving van het Krik Krak gebeuren vinden we terug in “ons heem”. Deze heemkundige studie over Retie door de katholieke, jong-Vlaamsche studentengild “Willen is kunnen!” wordt het Krik Krak zingen als volgt omschreven:

Op den laatsten zondag van September, in de vroegen avond, is het de gewoonte te Retie dat onze kleintjes met gekochte of zelfgemaakte lantaarns door de straten trekken al zingend....Dit liedje wordt afgewisseld met allehande korte vooiskens zoals:

*Kjèske mee'n lantern
Is meniër pastoeër nie thois?
Ik zou 'em es (eens) gèren spreken
't avond in zèn bois.”²*

Dit laatste citaat toont aan dat naast het traditionele Krik Kraklied ook andere verzen gezongen werden. Niet alleen gaan de festiviteiten van Krik Krak op hetzelfde moment door als die van “Kaarsje in Lantaarn”, de kinderen zongen vroeger ook nog dezelfde liedjes. Hiermee wordt het nauwe verwantschap met de lantaarntradities uit anderen dorpen en gemeenten bevestigd. Het enige waarin Krik Krak verschilt met de lantaarnstoeten uit Mol en Dessel is het lied dat gezongen wordt:

*“Krik krak ju lala
Ju lala krik krak
En overal, en overal*

---

² Retie, ons Heem: 121.

Waar de meskes zijn
Waar de meskes zijn
En overal
Waar de meskes zijn is't bal"

Lokale folklore omschrijft de oorsprong van het lied als volgt: "Krik Krak staat voor het kraken van de takken in de bossen die men tijdens de optocht passeerde. Krik voor de kleine takjes. Krak voor de grote takken". Al draagt deze anekdote zeker bij tot het charmante volkskarakter van deze traditie, toch behoort zij eerder thuis tot de verbeelding. Meer plausibel is dat het lied zijn fundamente kent in de vele kinder- en nonsensrijmpjes die courant gezongen werden in de 19de en begin 20ste eeuw. Vaak kwamen deze terug bij dans- en kringspelen, al dan niet georganiseerd op feestdagen.

Over kinder- en nonsensrijmpjes gesproken, in de naburige gemeente Arendonk leeft nog een traditie die uniek is voor heel Vlaanderen, het Sint-Catherina zingen. Op 25 november trekken de kinderen door de straten met bedelzak en lampion in de hand om snoep te ronselen. Hierbij zingen ze:

"Sint Catherina
Fillefillemina
Kjeske veur ne cent
En al wie daar nie over kan
Over een kjeske, over een kjèèèske
Over een kjeske veur ne cent
Laat ons, laat ons
Ne goeienavond onder ons"

De eerste en de laatste regels zijn een duidelijke verwijzing naar het bedelzingen en de heilige Catherina die haar feestdag kent op 25 november. De eerste zinnen zijn afkomstig uit een religieus lied ter ere van de heilige. De volgende zijn overgenomen uit een populair rijmpje dat gezongen werd tijdens de Driekoningenvieringen. Kinderen herhaalden het liedje tijdens een spel waarbij iedereen, een voor een, over drie brandende kaarsjes moest springen. Die stonden symbool voor de drie koningen (soms was de middelste zwart geverfd).

1. Krik Krak vandaag

Doordat het Krik Krak comité, de lokale handelaars, horeca en het gemeentebestuur samen de handen uit de mouwen steken heeft Krik Krak vandaag meer weg van een heus dorpsfeest.

Het evenement vindt heel de dag (laatste zondag van september) plaats. In de voormiddag bereiden de zelfstandigen hun kraampjes en winkels voor. Vanaf 14.00 worden deze opengesteld voor het grote publiek. Krik Krak richt zich voornamelijk tot een jong publiek. Alle randactiviteiten staan dan ook in het teken van kinderen. 's Avonds, net voor 18.00, worden de mensen verzocht om zich naar marktplein van de gemeente te begeven. Daar begint de traditionele optocht met lampionnen en lantaarns. De kinderen hebben meestal de lantaarns al gemaakt in school. Deze wandeling duurt ongeveer een uur (2 à 3 kilometer). Bij aankomst op het marktplein krijgen de kinderen een Krik Krak koek. Het traditionele bedelzingen is dus weggefallen.

De inwoners kijken positief naar de toekomst voor het Krik Krak zingen. Zolang het feest gedragen wordt door de lokale bevolking zal het blijven bestaan. Misschien zal de huidige evenementformule doorheen de jaren aangepast worden maar het kernelement van de lantaarnstoet zal altijd een deel uitmaken van Krik Krak. Ook omdat het evenement sterk leeft in Retie zal het waarschijnlijk nog een lange toekomst tegemoet gaan.

Bronnen

- De Cock, A. en I. Teirlinck, *Kinderspel & kinderlust in Zuid-Nederland, deel II, Dansspelen*, Gent 1903.
- Geerts, H., *Stoeten en optochten in Mol, een volkskundige bijdrage, ongepubliceerde masterproef*, Leuven, 2001.
- Peeters, K.C., *Eigen Aard, grepen uit de Vlaamse Folklore*, Antwerpen, 1946.
- Peeters, K.C., *Het volksche Kerstlied in Vlaanderen*, Antwerpen, 1942.
- Peeters, K.C., “Volksliederen”, *Winterbulp* (1944): 63.
- “*Ons heem*”. *Deze heemkundige studie over Retie door de katholieke, jong-Vlaamse studentengild ‘Willen is kunnen!*, onuitgegeven studie, Retie, s.d.
- Stappaerts, R., *De lozje, uit het leven van een Kempens boerndorp tussen 1900 en 1930*, Turnhout, 1994.
- Ter Laan, K., *Folklore en volkswijsbeden in Nederland en Vlaanderen*, 2005.
- Van Doren, Lode, *Kinder-Volksliedjes uit de Vlaamse Gewesten*, Brussel, 1964.
- Ver Elst, A., *Folkloristische tijdspiegel voor België*, Brussel, 1974.
- *Vier eeuwen Rozenberg, een eeuw Lichtstoet*, Mol, 1984.
- *Zo leefde Ginderbroek, nr. 4 & 5, Kinderspelen*, Mol, 1991.

- Interview met Liesbeth Van Herck, Toerisme gemeente Retie, maart 2014.

- Bronnen toevoegen